

Osattoman vaietet ongelmat ja lainsäädäntö

Pentti Arajärvi

Köyhä ja osaton lainsäädännössä -seminaari

24.5.2010

Eettinen perinsiippi

Mitä perustavammanlaatuiset inhimilliset tarpeet ovat uhattuina ja mitä heikommät ovat yksilön omat voimavarat selvitä, sitä vahvemmat ovat yksilön oikeudet tai sitä selkeämpi on julkisen vallan velvollisuus järjestää toimeentulo ja sosiaali- ja terveyspalvelut (puuttua asioihin).

Avuttomuudessa on kyse yksilön suorituskyvyn ja ympäristön asettamien odotusten ja vaatimusten välisestä ristiriidasta

Perussanakirja

avuton

1. turvaton, suojatton, heikko; neuvoton, kykenemätön selviytymään omin avuin. *Avuton lapsi. Tuntea itsensä avuttomaksi. Jäi avuttomana odottamaan. Joutua avuttomaan tilaan.*

2. kömpelö, surkea, sääliittävä; taitamaton, kehittymätön. *Avuton tekele, yritys. Avuton kielenkäyttö. Esitys tuntui avuttomalta.*

Heikot

- lapset
- vaikeavammaiset
- mielenterveysongelmaiset
- muistisairaat
- maahanmuuttajat
- (syrjäytyneet)
- asemasta johtuva epäsymmetria
 - kuluttaja
 - asiantuntijan kanssa asioiva
 - alistettu/resurssiton

Osaton, joka on (lopullisesti) vailla osuutta jstak edusta, hyvästä asiasta tms. *Jäädä osattomaksi voitosta, rakkaudesta. Köyhät ja osattomat kovaosaiset.*

Asioinnin yleinen sääntely

Hallintolaki: **neuvonta** hallintoasian menettelyllisistä kysymyksistä, ei sisällöllistä neuvontaa,

Hallintolaki: **tulkittamis- ja kääntämispalvelut** viranomaisen harkinnassa, jos asia ei ole tullut esille viranomaisen aloitteesta

Omainen **hoitaja–hoidettava -suhteessa**, josta hoitajalle maksetaan korvaus. Perhesuhteen tulee olla ensisijainen suhde

Vajaavaltainen - edunvalvoja. Termiä käytetään epätarkasti. Tästä saattaa seurata myös oikeudellisia ongelmia, jotka tulisi lainsäädännössä tarkentaa

Sosiaali- ja terveydenhuolto

- Säädelään huolenpitoa ja hoitoa, ei varsinaisen **ongelman ratkaisemista**
- Hoito vasta, kun **diagnoosi sairaudesta on tehty**. Suuri avuttomien ryhmä henkilöt, joiden sairaus ei ole vielä tunnistettavissa eikä diagnoosi tehtävissä
- Vakavista mielenterveyden häiriöistä kärsivillä usein myös muita terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia. Järjestelmä ei tunnista **moniongelmaisuutta**
- **Hallintobyrokratia** (esim. etuus haettava vuosittain)
- Lakien **soveltamisalojen päällekkäisyys** ja siitä seuraava **pallottelu**
- **Maksut** ongelmien aiheuttajina
- **Henkilökohtaisen avustajan** saaminen on usein sattumanvaraista
- **Lapsen kuulemisesta ja mielipiteen huomioon ottamisesta** ei tutkittua tietoa

Kuluttaja

- Tausta-ajatuksena **heikomman osapuolen suoja**
- **Erityisasema** heikoimmilla vain, jos erikseen säädetty
- **Välttämättömyyspalveluissa** erityissuojaa (vesi, sähkö, posti, tietoliikenne)
- **Maksuvaikeudet** edellyttävät reagointia ja osittain palvelut eivät ole suojan piirissä
- Yleisperiaate 1: **antamalla informaatiota vastuu siirtyy kuluttajalle**
- Yleisperiaate 2: **arviointiperustana valistunut keskivertokuluttaja**
- Parannusta tulossa, kun arviointiperustaksi tulee **ryhmän keskimääräinen kyky**
- Kuluttajan kannalta samalta näyttävässä palvelussa voi olla **julkinen ja yksityinen** osa
- **Neuvonnan** suhteen ei erityistä korostusta

Velallinen

- Velkaantuneet ja velkaantumisen **syyt** ovat **moninaiset**
- Järjestelyjen **katvealueissa yhä velallisia**
- Suuri osa ulosottovelallisista on useiden vuosien ajan **toistuvasti varattomaksi todetut henkilöt**. Heidät tulee voida ohjata johonkin muuhun menettelyyn

Oikeusapu

- Oikeusapu on prosessuaalinen perusoikeus (**turvataan tosiasiallista mahdollisuutta** tiedollisesta ja taloudellisesta asemastaan riippumatta **päästä oikeuksiinsa**). Säännökset eivät ota huomioon avuttoman henkilön asiointiin liittyviä vaikeuksia (kyse oikeusturvasta).
- **Oikeusavun saamisen edellytyksiä ei ole laissa sidottu alentuneeseen toimintakykyyn**. Oikeusapujärjestelmä vastaa useissa tapauksissa sosiaaliturvaan liittyvään avun tarpeeseen, jossa voi olla kyse alentuneesta toimintakyvystä ja muutoksenhausta. Kunnan jäsenyyteen perustuvan oikaisuvaatimuksen tai valituksen (esim. kunnallisvalituksen) tekemiseen ei voi saada oikeusapua
- Asiakkaalla voi olla **todellinen oikeudellinen ongelma**, joka viranomaisen pitäisi tunnistaa, koska asiakkaalla ei ole kykyä ongelman tunnistamiseen saati hoitamiseen
- **Maahanmuuttajat**, erityisesti naiset

Muuttamisen edellytykset

- **Hallintopäätös**
 - Tosiasiallinen hallinto (esim. opetus, terveydenhuollon toimenpiteet)
 - Päätöstä ei tehdä
 - Myönteinen päätös, jota ei toimeenpanna
- **Yksityisoikeudellinen sopimus**

Muuttamisen ongelmia

- **Pitkät käsittelyajat**
 - Mielekkyyys akuuteissa päätöksissä
 - Elämäntilanteen muutokset pitkäaikaisissa etuuksissa
- **Pirstoutuneet päätökset ja palvelut**
 - Muutoksenhaun reitit

Mitä tehdä

- **Hyvä hallinto**
 - Ensiasteen päätöksenteko oikein
 - Viranomaisten koulutus
 - Joutuisuus, viranomaisen vastuu päätöksenteon asianmukaisuudesta
 - Sanktiot viranomaiselle ja virkamiehelle?
- **Neuvonta, ohjaus, jopa saattaminen**
- **Voimavarojen turvaaminen**
- **Realistiset talousarviot, ei tyhjiä lupauksia**
- **Valvonta**
- **Normiohjauksen paluu (varovaisesti ja tasapainoillen)**
- **Muutoksenhaun määräajat??**

Hallintopäätös

- **Tekemätön päätös**
 - Vaatimus kirjallisesta päätöksestä
 - Joutuisuuden vaatimus
- **Toimeenpanematon päätös**
 - ?
 - Kantelu
- **Muuttunut päätös** (viranomaisen uusi päätös)

Yleisiä näkökohtia

- Viranomaisen on **tunnettava laki**
- Viranomaisen on **noudatettava lakia**
- **Hyvä hallinto, viranomaisvastuu** – tarvitaan koulutusta ja perehdyttämistä
- Viranomaisten aloitteellisuus ja **viranomaisperiaate**

- **Yksityisen tai julkisen** järjestelmän käyttäminen ei saa vaarantaa palvelun käyttäjän asemaa. Oikeuksien ja aseman tulee olla sama
- **Väestörakenteen muutos** lisää tietäntyyppisten tietojen ja taitojen kysyntää
- Neuvontaa, edunvalvontaa ja sosiaalisten suhteiden vahvistamista tarvitaan
- **Asiointikieleen** huomiota (sekä palvelujen käyttäjien että työntekijöiden kieleen)

Yksityisoikeudellinen sopimus

- Toisin sopiminen
- Kuluttajaoikeudelliset menettelyt
 - Kuluttajaneuvonta
 - Kuluttajariitalautakunta
 - Ryhmäkanne (kuluttaja-asiamies)
- Yleinen tuomioistuin

- **Teknologiaa** käytettävä ja sen vaarat on tiedostettava
 - sähköinen asiointi
 - turvallisuus